

Uskutečňování lidských práv – mystifikace nebo pravda?

Lidé na rozhodujících místech nejsou podle všeho příliš schopni konstruktivně reagovat na kampaně lidských práv a návrhy v této oblasti. Mobilizování širokých kampaní za lidská práva je pořád obtížné. Občané příliš nevěří, že by jejich aktivita mohla vést k nějakému pokroku, a velmi se zdráhají zapojit do občanských iniciativ. Na hodnotu občanských aktivit ovšem poukázala řada účinných a úzce zaměřených kampaní k problémům menšin. Očekávání a požadavky Evropy přiměly vládu k zavedení předpisů, jež chrání práva některých skupin obyvatelstva.

Koalice Karat

Anita Seibert

Julia Wrede

The Network of East-West Women NEWW – Polsko

(Síť žen Východ-Západ)

Małgorzata Tarasiewicz

Małgorzata Zuk

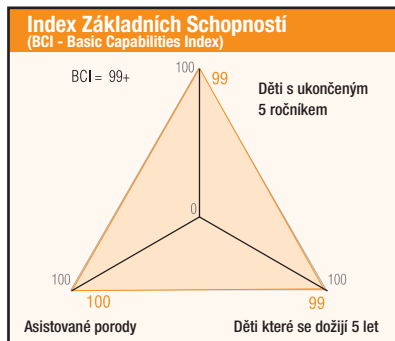
Občanská společnost by se mohla a měla zabývat širokou paletou problémů souvisejících se zárukami uskutečňování lidských práv, ovšem Poláci se jen velmi zdráhavě zapojují do lidových kampaní, které by mohly přinést skutečný pokrok. Toto váhání je způsobeno řadou sociálních a historických faktorů, jež nedávno rozebíral Civil Society Index (Index občanské společnosti) (Gumowska, 2008). Iniciativy občanské společnosti obvykle rozjžděné nevládními organizacemi narážejí na vážné překážky. Jde především o to, že lidé na rozhodujících místech nemají dost ochoty, schopnosti a znalosti na to, aby reagovali pozitivně na kampaně a předkládané návrhy, a že Polákům a Polkám chybí „přístupové body“ (pracovníci veřejné správy zajišťující efektivní spolupráci s občanskou společností stejně jako přístupné a transparentní mechanismy umožňující dialog mezi úřady a občanskou společností o konkrétních politikách).

Omezené výsledky podniknutých akcí dále snižují důvěru veřejnosti v možnost změny statu quo. To způsobilo, že v posledních několika letech nebyly zahájeny žádné celostátní kampaně za širší požadavky. V poslední době se ovšem vyskytlo několik skromnějších ale významných kampaní k lidským právům. Budou popsány v následujících odstavcích.

Sexuální a reprodukční práva

Problematika zdraví žen není v popředí zájmu vládních zdravotnických programů. Ženské skupiny označují za nejnaléhavější problémy neexistenci povinné a komplexní sexuální výchovy ve školách, nedostatečné poradenství o plánování rodiny a omezený přístup k antikoncepci a přerušení těhotenství způsobovaný sociálními a ekonomickými překradami a zákonnými omezeními (Nowicka and Pocheć, 2006).

Mocná římskokatolická církev má silný vliv na veřejné mínění a odmítá všechny metody antikoncepce kromě přirozených. Neexistuje státní politika ani programy, které by umožňovaly snadný a nepřilíživě nákladný přístup k antikoncepci. Podle Světové zdravotnické organizace by hormonální antikoncepce měla být refundována; hormonální tablety jsou však

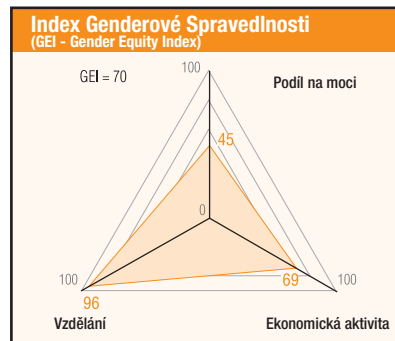

v Polsku drahé a využívání moderní antikoncepce je poměrně omezené. Přes 45 % žen, které se chtějí chránit před otěhotněním, je odkázáno na přirozené metody, jež nejsou příliš účinné a vedou k mnoha nechtěným těhotenstvím. Ačkoliv jsou lékaři povinni předepisovat hormonální antikoncepci, někteří to odmítají s odvoláním na klauzuli svědomí, která dává lékařům právo osobně odmítnout poskytnutí antikoncepce nebo provedení potratu i tehdy, jestliže pracují ve zdravotnickém zařízení, které to provádí. I když tato klauzule není kodifikována žádným předpisem, vzhledem k tlaku církve a oficiální pasivitě je velmi často používána.

Potraty jsou zakázány a kriminalizovány s výjimkou případů, kdy jsou nutné ze zdravotních důvodů, porod by znamenal ohrožení života nebo k těhotenství došlo důsledkem sexuálního násilí. Hlavní zábranou provedení potratu je klauzule svědomí. Ve veřejných nemocnicích se provádí jen velmi málo interrupcí (podle ministerstva zdravotnictví přibližně 200 ročně). Lékaři často odmítají vystavit potvrzení požadované pro legální potrat (Nowicka and Pocheć, 2006). Ženy, které mají nárok na potrat, jsou obvykle odmítány.

Případ Alicje Tysiac, které bylo odmítnut potrat, přestože pro ni těhotenství znamenalo velké zdravotní riziko, přivedl Evropský soud lidských práv v březnu 2007 k vynesení rozsudku, že Polsko porušuje článek 8 Evropské konvence pro ochranu lidských práv a základních svobod. Tento článek zaručuje respektování soukromého a rodinného života jednotlivců.

Omezená možnost bezpečného potratu nutí mnoho žen (podle odhadů 80 000 až 200 000 ročně) k ilegální interrupci. Ženy odjíždějí do zahraničí, vznikla „potratová turistika“. Souhrnné údaje sice nejsou známy, ale podle údajů britského ministerstva zdravotnictví z celkového počtu žen, které ve Velké Británii požádaly roce 2007 o potrat, bylo Polek 0,1 %.

Cílem omezujícího zákonodárství bylo úplné vyloučení potratů. Ve skutečnosti ale způsobilo rozdělení žen na ‚bohaté‘, které si mohou dovolit nákladnou péči, a ‚chudé‘, které si nemohou dovolit vysoce kvalitní služby.

Gender a penze

Systém penzí a odchodu do důchodu je nadále diskriminační. Zákony, jež zavedly rozdílný věk odchodu do důchodu pro muže a ženy a které umožňují ženám dřívější odchod, vytvářejí problémy oběma. Ženy opouštějí práci s nižšími penzemi. Muži nemohou ukončit práci dříve ani kdyby chtěli nebo potřebovali (například kvůli péči o členy rodiny).

Vláda nejenže nedokázala vyřešit tento problém, ale roku 2007 přišla s plánem na snížení penzí žen pod záminkou, že žijí déle, a proto je u nich celkový objem přijatých důchodů vyšší. Několik nevládních organizací zaměřených na gender pod vedením odborníků z této oblasti vypracovalo protestní dopis, zaslalo jej příslušnému ministerstvu a zahájilo mediální kampaň. Dopis byl umístěn na webovou stránku ministerstva a plán nebyl uskutečněn. Doufejme, že tento hrubý pokus o genderovou diskriminaci se nikdy nestane skutečností.

Práva sexuálních menšin

Evropský parlament vyjádřil 26. dubna 2007 pobouření nad rostoucí intolerancí vůči lesbičkám a gayům v celé Evropě, přičemž se předmětem zvláštní kritiky stalo Polsko. Polská vláda byla vyzvána, aby veřejně odsoudila výroky vysokých vládních představitelů podněcující diskriminaci a nenávisť na základě sexuální orientace, včetně prohlášení státního sekretáře na ministerstvu školství [Junior Education Minister] Mirosława Orzechowského požadujícího nový zákon „trestající každého, kdo by podporoval homosexu-

alitu nebo jakoukoli jinou deviaci sexuální povahy ve vzdělávacích ústavech". Komisař Rady Evropy pro lidská práva už vyjádřil obavu z navrhovaného opatření na trestání údajně podpory homosexuality ve školách.¹ Zamýšlené tresty mají údajně zahrnovat trest vězení.

Zvláště znepokojivé je, že vláda zrušila Úřad vládního zmocněnce pro rovné postavení mužů a žen. Úkolem tohoto úřadu byla podpora rovného zacházení se všemi lidmi včetně členů společenství LGTB [lesbian, gay, transgender, bisexual]. Po jeho zrušení je Polsko jedinou zemí EU bez statutárního strážce rovnosti.

Amnesty International vyzvala polskou vládu, aby zajistila pečlivé a nestranné vyšetřování všech obvinění z útoků na jednotlivce a jejich ohrožování na základě jejich sexuální identity nebo orientace, a aby byli pachatelé soudně stíháni v souladu s mezinárodními standardy poctivého soudního řízení.

Vláda by také měla zajistit, aby úřady nečinily žádná veřejná prohlášení, která by se dala interpretovat jako podněcování k diskriminaci jednotlivců na základě jejich sexuální orientace nebo genderové identity nebo k cílenému jednání vůči nim, a obnovit Úřad vládního zmocněnce pro rovné postavení mužů a žen. Vláda by měla dát jasně najevo, že každé násilné jednání vůči členům společenství LGTB je trestným činem, který nebude tolerován. Vláda by měla vydat specifické předpisy pro pracovníky policie a justice týkající se ochrany práv všech osob bez ohledu na jejich sexuální orientaci, školit je v tomto směru v rámci služby a zjišťovat a vyšetřovat homofobní trestné činy (Amnesty International, 2006).

Osoby, které nemají heterosexuální orientaci a neskrývají to, jsou v Polsku diskriminovány v mnoha aspektech běžného života včetně zdravotnictví, vzdělávání, účasti na politice a zaměstnání. Země nemá oficiální právní úpravu práv homosexuálů, pokud jde o právní postavení párů, adopci dětí, schopnost společně rozhodovat o lékařském ošetření, návštěvách v nemocnicích atd. Většina politiků se staví k případům diskriminace homosexuálů jako k marginálním věcem nehodným vážné pozornosti.

Navíc se politické pokoušejí zakazovat shromáždění gayů a lesbiček. Roku 2005 zakázal Lech Kaczyński, tehdy primátor Varšavy a v současnosti polský prezident, konání „Průvodu rovnosti“ v hlavním městě. Totéž udělal primátor Poznaň. Reakce byla dojemným příkladem akce občanské společnosti na obranu lidských práv. Především, průvody se stejně konaly. Ve Varšavě přišli na toto velké shromáždění politikové, veřejně známé osobnosti a celebrity stejně jako obyčejní občané, kteří by se patrně průvodu nezúčastnili, kdyby byl legální. Zadržely byly zákazy napadeny soudně se zdůvodněním, že porušují jak Ústavu Polska, tak Evropskou konvenci o lidských právech a základních svobodách. Evropský soud lidských práv vynesl roku 2007 rozsudek, podle něhož Město Varšava porušilo zmíněnou konvenci (Abramowicz, 2000).

K harmonizaci polských zákonů s právem EU přidala vláda určitá ustanovení týkající se gayů a lesbiček především do Zákoníku práce. Tato us-

tanovení zakazují přímou a nepřímou diskriminaci na základě sexuální orientace a také obtěžování včetně sexuálního. Definují také, kdo nese v případech diskriminace důkazní břemeno.

Uprchlíci²

Kampaně občanské společnosti usilující o zlepšení situace uprchlíků jsou obecným jevem, ale jejich dopad je omezený. Dramatické zážitky konkrétní osoby mohou vyburcovat veřejné mínění, ale tyto incidenty nemají dopad na oficiální politiku a praxi.

Uprchlíci se potýkají s vážnými potížemi. Nejdůležitější je nedostupnost základních vládních služeb, jako je sociální zabezpečení a zdravotní péče. To vyžaduje oficiální adresu stálého bydliště, kterou nedostane nikdo, kdo nezískal status uprchlíka. Navíc se uprchlíkům fakticky odírají dávky sociální podpory, jako jsou příspěvky na dítě, na něž má v Polsku nárok pouze rodič, který se může prokázat dokumenty o rozvodu nebo úmrtím listem druhého rodiče. Většina uprchlíků v Polsku pochází ze zemí, které takové dokumenty nevystavují.

Zdravotně postižení³

Jedním z hlavních problémů lidí se zdravotním postižením jsou obtíže spojené s účastí na veřejném životě. Přes pokroky ve zlepšování přístupu lidem se sníženou mobilitou (například vozíčkářům) se udělalo málo pro úpravu různých zařízení podle potřeb lidí s poruchami zraku a sluchu. Zákonné předpisy se týkají pouze problémů mobility.

K jednomu z nejkřiklavějších porušení práv lidí se zdravotním postižením došlo za posledních celostátních voleb roku 2007. Volební místnosti nebyly upraveny tak, aby umožňovaly přístup, a stát nezajistil hlasovací lístky pro voliče s poruchami zraku.

S požadavky na zlepšení přístupu lidí trpících problémy mobility nebo postižením zraku a sluchu do budov se na příslušné činitele obracela řada občanských kampaní a iniciativ, jako např. „Varšava bez bariér“.

Lidé se zdravotním postižením mají obvykle také ekonomické potíže, často související s trhem práce. Přes zákony, jež mají motivovat podnikatele k jejich zaměstnávání, je většina postižených, kteří jsou schopni pracovat, odkázána na sociální zabezpečení. Od nástupu do práce odrazuje postižené sám systém invalidních důchodů, protože zavádí mzdový strop, při jehož překročení ztrácí postižený nárok na sociální zabezpečení.

CIA a tajná internační centra

V březnu 2006 vydal generální tajemník Rady Evropy stanovisko k údajným tajným internačním centrům vytvořeným v Polsku jako součást tajného programu USA na ilegální přepravu lidí mimo jakékoli právní řízení. Podle zprávy dočasného výboru Evropského parlamentu přepravovala CIA osoby podezřelé

z terorismu z Afghánistánu do Polska, přičemž letadla nejpravděpodobněji přistávala na malém letišti u obce Szymany. Přínejmenším v jednom tajném vězení v Polsku bylo údajně v letech 2002 – 2005 podrobeno tvrdým výslechům asi 10 významných členů Al-Kaidá, než bylo vězení zrušeno poté, co o jeho existenci informovala média. Polská vláda ovšem odmítla poskytnout dočasnému výboru v této věci informace (European Parliament, 2007).

Ačkoliv Polsko důsledně odmítalo jakýkoliv podíl na jakémkoliv aspektu údajně nezákonné činnosti, jeho spolupráce s delegací dočasného výboru byla bohužel minimální. Delegace výboru se nemohla setkat se žádnými představiteli parlamentu. Polská vláda se zpěchovala poskytnout plnou pomoc vyšetřování a neuvítala delegáty komise na odpovídající úrovni (European Parliament, 2007). Kromě nesouhlasu s touto nedostatečnou spoluprací vyjádřil Evropský parlament politování nad tím, že Polsko neustavilo vlastní zvláštní vyšetřovací komisi a že parlament nevedl nezávislé šetření. Parlamentní shromáždění Rady Evropy konstatovalo, že Polsko přes opakované žádosti nebylo schopno poskytnout informace z národní letové dokumentace, jež by potvrdily lety do Polska související s CIA (Amnesty International, 2007). ■

Odkazy

Abramowicz, M [ed.] (2007). *Social situation of bisexual and homosexual persons in Poland*, Warsaw.

Amnesty International (2006). *Poland and Latvia. Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Rights in Poland and Latvia*. London: Amnesty International.

Amnesty International (2007). *Europe and Central Asia Summary of Amnesty International's Concerns in the Region, July-December 2006*. London: Amnesty International.

European Parliament (2007). *Working Document No. 9 on certain European countries analyzed during the work of the Temporary Committee*. Brussels: European Parliament.

Gumowski, M. (2008). *Civil Society Index*, Warsaw: Klon-Jawor.

Nowicka, W. and Pocheć, M. (2006). *Shadow Report Republic of Poland 2007. On the implementation of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*. Warsaw: The Federation for Women and Family Planning. Dostupné na: www.federa.org.pl.

Department of health (2007). „Statistical Bulletin – Abortion Statistic, England and Wales, 2007“, London.

„Worldwide Gay Life, Sites and Insights“ (2008). *Gay Poland News & reports 2008* [online]. Laguna Beach, California. Dostupné na: www.globalgayz.com/poland-news08-01.html.

² Tento oddíl byl připraven v konzultaci s Centrum Pomocy Uchodźcom i Repatriantom Polskiej Akcji Humanitarnej (Centrum pro pomoc uprchlíkům a repatriantům Polské humanitární akce).

³ Tento oddíl byl připraven v konzultaci s Fundacja Na Rzecz Transportowych Usług Specjalistycznych (TUS) (Fond pro specializované dopravní služby).